

NADAV E JAL

REVOLT

U rogovima globalne pobune

Prevela
Tatjana Milosavljević

■ Laguna ■

Naslov originala

Nadav Eyal

REVOLT

In the Trenches of a Global Uprising

Copyright © 2020 by Nadav Eyal

Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

Za Tamar

„... I učiniše mu se kao nekoliko dana...“

„Ako nema borbe, nema ni napretka“

Frederik Daglas, 1857.

Sadržaj

UVOD Smrt jednog doba	11
PRVO POGLAVLJE Napad na novine	25
DRUGO POGLAVLJE Tuširanje dvaput mesečno	44
TREĆE POGLAVLJE Globalizacijski ratovi	63
ČETVRTO POGLAVLJE Zemlja poslednjih slonova	87
PETO POGLAVLJE „Odbijamo da umremo“	103
ŠESTO POGLAVLJE Vesnici pobune	121
SEDMO POGLAVLJE Razgovor s nacionalistima	145
OSMO POGLAVLJE Obnova nacizma	163
DEVETO POGLAVLJE Pobune srednje klase	177
DESETO POGLAVLJE Anarhisti u ferariju	195
JEDANAESTO POGLAVLJE Deca koja nestaju	214
DVANAESTO POGLAVLJE „Čovečanstvo je <i>Titanik</i> “	230
TRINAESTO POGLAVLJE Lica egzodusa	251

ČETRNAESTO POGLAVLJE	Cena eksperimenta	265
PETNAESTO POGLAVLJE	Reke krvi	283
ŠESNAESTO POGLAVLJE	Govori podanik imperije	302
SEDAMNAESTO POGLAVLJE	„Ovde je ubijena moja majka“	321
OSAMNAESTO POGLAVLJE	Antiglobalizator	339
DEVETNAESTO POGLAVLJE	Urušavanje istine	360
DVADESETO POGLAVLJE	Bitka za progres	385
DVADESET PRVO POGLAVLJE	Nova priča	408
Izjave zahvalnosti		421

Uvod: Smrt jednog doba

Z danje liči na tipičan poslovni oblakoder kakav se može naći u centru svakog prosperitetnog grada, od Menhetna i Londona do Tel Aviva. VIP posetioci uvode se kroz sporedni hodnik do malog lifta za poslugu, potpuno neprikladno prilici, što dodatno naglašava tajanstvenost atmosfere. Lift se spusti i vrata se otvore otkrivajući poprište večerašnjeg događaja – porodični vinski podrum, tajni, kaže naš domaćin. Na jednom kraju prostorije, večeru nam priprema čuveni kuvar. Celom dužinom zidova, iza stakla, leže boce vina pristigle avionima iz vinograda širom sveta. Gosti – neki ljudi iz sektora visoke tehnologije, bivši predsednik vlade, nekadašnji armijski oficir koji je sada socijalni preduzetnik, generalni direktori vodećih korporacija – impresionirani su, a bog zna da ih nije lako impresionirati. Svi prisutni – štaviše, i većina onih koji nisu – znaju ime našeg velikodušnog domaćina.

Kad se smestimo za sto, prošetam pogledom naokolo prebrojavajući ultrabogataše. Prilično sam siguran da sam jedini gost koji se dovezao tojotom korolom s otkaćenim branikom.

Pozvan sam da govorim o međunarodnoj situaciji, o globalizaciji i revoltu protiv nje. Moja publika u znalački osvetljenom

vinskom podrumu pažljivo sluša dok pričam o populacijama koje je zaobišao prosperitet nastao zahvaljujući postojećem svetskom poretku, i o tome kako tehnološki giganti izbegavaju odgovornost za zla povezanog sveta koji su stvorili. Kažem kako smatram da su liberalne vrednosti dovedene u pitanje uskrsavanjem neprijatelja napretka, kao i da mi se čini da su mladi ljudi postali manje skloni da se bore za demokratiju i da umesto toga pozivaju na radikalna rešenja. Brojke, napomenem, pokazuju da čovečanstvu, uopšte uzev, ide dobro. Zašto se, onda, tolikim ljudima čini da su u klopci?

Trebalo je da znam kakva će reakcija uslediti. Ako pitate „jednoprocentaše“,* mahom će vam reći da je kriza iz 2008. godine bila prolazni oblak, Trampov izbor bizarna istorijska slučajnost, a da je progres – to jest, njihova aristokratska verzija progressa – nezaustavljiv. Naš velikodušni domaćin i jedan ili dva gosta shvataju suštinu moje analize, i pored toga što je ne prihvataju. Ostali ni toliko. „To je preterani pesimizam“, dobaci jedan iznenada, na šta ostali počnu da skandiraju slogove: „Pe-si-mi-zam.“ I smesta mi se suprotstave konvencionalnim shvatanjem: to je „talas populizma“, kratkotrajno nazadovanje koje će proći ne izazivajući nikakvu bitnu štetu. Razgovor se potom uruši u anahroni diskurs karakterističan za ljude rođene pedesetih i šezdesetih godina prošlog veka, krcat klišeima poput „samopouzdanje rađa uspeh“, „sreća prati hrabre“, „i mladi će porasti“ i „ne možemo se sada vraćati u srednji vek“. Većinu njih ni najmanje ne zanima da saslušaju šta imam da kažem. Umesto toga, oni bi da me pouče – mene i moju generaciju – da će sve biti u redu ako naprosto razmišljamo pozitivno. Desert koji nam serviraju otmeno okonča raspravu, takvu kakva je bila. Lako je izražavati učtivo neslaganje kad je budućnost tvoje dece obezbeđena obveznicama niskog rizika.

* Odnosi se na činjenicu da jedan odsto najbogatijih ljudi na svetu drži u svojim rukama gotovo polovinu ukupnog svetskog bogatstva. (Prim. prev.)

Ova večera me je iz nekog razloga podsetila na mnogo dramatičniji događaj kome sam, kao novinar, prisustvovao pre dve godine. Oba skupa bila su prožeta nespokoјstvom. Superbogat i se, naime, kada su zabrinuti, umotaju u pakovanje nalik celofanskom, koje pucketa od optimizma. Srednja klasa usvaja mnogo jednostavniju taktiku: gnev.

Veče na Menhetnu je tog osmog novembra 2016. godine bilo svečano i pro hladno. Nebo bez oblačka videlo se kroz staklenu tavanicu Džejvicovog centra, spremnog da kruniše novog lidera slobodnog sveta. Roba uličnih trgovaca u okolini prodavala se kao alva – majice s predsednicom Hilari u kostimu Superžene; majice s likom „prvog supruga“ Bila Klintonu; bedževi izborne kampanje u svim bojama, suveniri istorijskog dana. Napolju su bile raspoređene stotine policajaca i bezbednjaka, zajedno s divizijom vozila raznoraznih televizijskih mreža i čitavim poljem satelitskih tanjira. Prisustvo medija bilo je višestruko veće u odnosu na ono dodeljeno manje bleštavom štabu Trampove kampanje, smeštenom jedva kilometar daleko odatle. „Ona će ustati“, napisala je pesnikinja Maja Andželou 2008. godine o povratku Klintonove, koja je sada imala da se oslobodi zarđalih lanaca i postane najmoćnije ljudsko biće na svetu.

Na bini su se nalazili predstavnici Amerike u svim bojama duge. Strejt i gej, latino, crnci i belci, žene i deca. Trebalo je da posluže kao uzori novog doba koje je najavljivao izbor Klintonove. Beskrajno strpljivi, satima su sedeli tamo čekajući onih nekoliko sekundi koje će njihova deca videti na televiziji i zauvek pamtiti, taj prizor njih s prvom ženom izabranom za predsednika Sjedinjenih Država. Nisu se pomerili sa svojih mesta čak ni kad se nebo nad Džejvicovim centrom smrklo.

Dabome, Klintonova na kraju nije došla. Nije videla slavlje koje su joj pripremili. Pala je noć i sve pokrila.

Ima nečega surovog u pogledu novinara. On prizor vidi onako kako se odvija, sa distance koja mu daje perspektivu. Zapaža razočaranje dok se širi gomilom, preneražene uzdahe,

suze i tugu, banalnost ljudske reakcije – poricanje, razočaranje, očajničku nadu koja nastavlja da prožima verujuće.

Kad su rezultati počeli da pristižu, klintonisti su netremice zurili u ekrane svojih telefona, mrmrlajući u neverici. Stvar i jeste u tome. Nisu mogli da poveruju, nije im bilo jasno kako je to moguće. Mnogi su plakali. Jedan mi je rekao da se, kao Jevrejini i homoseksualac, boji novog holokausta.

Upitao sam ga da li to kaže samo figurativno.

„Ne“, jecao je, „stvarno se plašim.“

Posmatrano spolja, ne izgleda kao da ima ikakve veze između unezverenih i uspaničenih pristalica Klintonove te jesenje večeri i samouverenih bogataša koje sam sreo u onom vinskom podrumu. Potonji su bili odlučni optimisti, rešeni da objasne kako je to svetski poredak, inače baš dobar za njih lično, tako fenomenalan za sve ostale. Pristalice Hilari Klinton slutile su da je demokratija ugrožena i da im je oduzeta budućnost. Poenta je, međutim, da su i jedni i drugi delili duboki, neizgovoreni strah. „Jednoprocentaši“ su s njim izlazili na kraj euforično zarivajući glavu u pesak; glasači Klintonove savladavali su ga zalivajući suzama pod Džejvicovog centra. Nisu ih zastrašivali samo izgledi da će Tramp, zagovornici Bregzita, evropski nacionalisti ili islamski fundamentalisti gurnuti svet u pravcu katastrofe. Najzad, ako takva katastrofa i dođe, samo će pokazati koliko su bili u pravu u svojoj odanosti liberalnim vrednostima ili tržišnoj ekonomiji. Ne, nisu se plašili kataklizme već njene suprotnosti – da će druga strana, Tramp, možda uspeti. Njegov uspeh značio bi svet u kom bi vladali trajni antiliberalni poredak i krajnje napeta globalna saradnja.

Bio bi to svet u kom bi se temeljna uverenja – u pobedu dobra nad zlom u Drugom svetskom ratu, u slobodu kao preduslov prosperiteta, u odbacivanje zatucanosti, u načelo vlasti i prava žena nad sopstvenim telom i, više od svega, gorljiva vera u nadmoćnu vrednost napretka – ispostavila kao efemerna. Za njih će istorija stati i potom krenuti unatrag. Godine koje su protekle otad, za mnoge su dokaz da je promena već počela.

* * *

NISAM NI AMERIKANAC NI EVROPLJANIN. ŽIVIM U UDALJENOJ provinciji koja utočište nalazi pod okriljem američke imperije. Odavde mogu da budem posmatrač, da imam luksuz emocionalne otuđenosti od nadolazeće oluje. Godine 2016, nekoliko meseci pre izbornog dana krenuo sam na putovanje kroz Sjedinjene Države u potrazi za odgovorom na jednostavno pitanje: ako pobeda bude Trampova, kako će do nje doći? Ankete su govorele da je to takoreći nemoguće, no bio sam skeptičan. U Pensilvaniji, jednom od kamena temeljaca američke industrijske revolucije, sedeo sam u dnevnoj sobi rudarske porodice dok je napolju pljuštala kiša i urlao vetar. Porodica je bila sumorna i beznadna poput vremena, bez i najmanjeg traga onog američkog optimizma u koji sam polagao toliku nadu. Crni aktivisti u Filadelfiji rekli su mi kako je predsednik Obama bio samo još jedna maska na licima belaca koji ubijaju nedužne stanovnike njihove četvrti. Zaricali su se da neće glasati za „tu Hilari“. Jedna curica u Šarlotu, u Severnoj Karolini, ispričala mi je sa suzama u očima kako su deca iz odeljenja prestala da je pozivaju na rođendane zato što su njene majke transrodne. Osetio sam u njenoj priči klicu mržnje prema novoj Americi. U istoj saveznoj državi prisustvovao sam nedeljnoj službi u crkvi čiji je propovednik mišljenja da će Sjedinjene Države biti kažnjene kugom gorom od ebole zbog dopuštanja homoseksualne sodomije. Upitao sam ga ne misli li kako njegova Amerika odlazi s ovog sveta; njegov odgovor glasio je: „Hej, ne sahranjujte nas prerano!“

Ono što se pod Trampovom vlašću dešava u Americi nije nikakva rutinska politička promena, niti je revolucija zasnovana na novoj i suvisloj političkoj ideji. Kao što ni iza Bregzita ne stoji suvisla politička ideja. Uspon populizma i nacionalizma, od Brazila i Italije, pa do Mađarske, predstavlja napad, mada neusredsređen, na današnju globalizaciju, koji izrasta iz sobe odjeka nepravdi koje muče srednju klasu širom industrijalizovanog sveta. Svi prejako fokusirani na ono što se događa

u Amerikama, Evropi, Africi ili Aziji propuštaju najvažniji socijalni, kulturni i politički fenomen našeg vremena. Kao na pointilističkoj slici, tačkice se spajaju formirajući sliku – revolta. Ogroman broj ljudi posvuda odbacuje globalizaciju kao sistem ekonomskih, kulturnih i univerzalnih vrednosti. Revolt se dešava širom sveta, neorkestriran je i tečan. Više je reč o odbacivanju postojećih struktura moći, nego o sitnim detaljima izgradnje novih.

Fundamentalno protivljenje globalizaciji započelo je na dva suprotna pola – anarhističko-radikalnom na jednoj strani i fundamentalistički-religioznom na drugoj. Podstaknute narastajućim socijalnim nemirima, radikalne i reakcionarne ideje počele su da nalaze put do srednje klase. Ovaj revolt manifestuje se u britanskoj odluci da napusti Evropsku uniju, u usponu ekstremne desnice u Evropi, u porastu fundamentalizma, kao i u sve većoj podršci radikalnoj levisi i klici ozlojeđenosti među bogatima, i u koncentraciji bogatstva. Političari očajnički pokušavaju da ostanu na leđima tigra.* Pošto je izabran, predsednik Sjedinjenih Država preplavio je američki i međunarodni diskurs stalnim provokacijama. Zvuk njegove tastature dok je kucao tvitove bio je tako zaglušujući da smo zaboravili šta smo svi shvatili kad je pobedio: Tramp je manifestacija mnogo šireg fenomena, koji potiče od pre izbora 2016. godine. Sada, posle nekoliko godina, možemo da uradimo ono što je potrebno i osvrnemo se na poslednje decenije kao na jedan deo političkog i istorijskog mozaika našeg sadašnjeg sveta. Era revolta je suviše je važna, ima suviše veliku težinu da bi je definisali Tramp ili zavisnost medija od njega.

Pobunjenici su šarolika koalicija otpadnika. Neki tvrde da su globalizacija, liberalne vrednosti s kojima je vezana i tehnologija koju je iznedrila i kojom se hrani toksični po njihov život, njihove zajednice i njihove duboko ukorenjene vrednosti

* Aluzija na kinesku poslovicu koja otprilike glasi: „Kad zajašeš tigra, opasno je sjahati“, a govori o teškoj, bezizlaznoj situaciji u kojoj nema druge do nastaviti dalje. (Prim. prev.)

i uverenja. Ostali su se digli na oružje, katkada doslovno, protiv političke klase koja je obećavala da će globalna rešenja doneti prosperitet svima, da bi se istovremeno slizala s jednim procentom najbogatijih. Pobunili su se zato što im je rečeno da globalizacija poravnava ovaj svet – sve ti je pod nogama, sve je tu, sve je na dohvatu, treba samo da ga uzmeš. Nije potrebno ni reći da je ovo isprazna ideja, zato što je međunarodna ekonomija izgrađena više na nejednakosti nego na jednakosti. Pobunjenici gledaju kako im deca napuštaju svoju kulturu, a zahtev za političkom korektnošću širi se i sprečava ih da izraze svoje razumljive frustracije. Ustaju zato što su im ugroženi sigurnost, identitet i hleb nasušni. Terorizam može napasti u svakom trenutku, imigranti žele da idu kud hoće, a poslodavci neprestano razmišljaju kako da ukinu njihovo radno mesto. Pandemija Kovida-19 koja se 2020. godine raširila planetom obelodanila je degenerisanost politike potekle iz 20. veka, njenu nesposobnost da se izbori sa savremenim izazovima kao što je širenje novog patogena u nikad povezanijem svetu. Lideri i politički sistemi rutinski prezentuju fasade vladanja situacijom, izvesnosti i bezbednosti. Epidemije su kroz istoriju razvejale tu iluziju. Ujedno su i pokazale koji su vladari efikasni i sposobni, a koji neodgovorni i opasni. Lukino Viskonti, koji je u 14. veku vladao u Milanu, određivao je karantin domaćinstvima u kojima je izbila crna smrt – kuga – spasavši tako mnogo života u svom gradu za vreme prvog talasa epidemije. Ostali vladari su, dok su im podanici umirali, pobjegli u svoje letnje palate, poput Donalda Trampa koji je, dok je oko njega besnela korona, igrao golf. „U mračnim vremenima oko progleda“, napisao je američki pesnik Teodor Retke. Nije slučajnost da su opšti protesti u mnogim zemljama izbili upravo za vreme širenja virusa. Kovid-19 bio je dodatni katalizator ustanka protiv naprslog svetskog poretka.

Ovaj pljusak pritužbi, ovaj talas ozlojeđenosti – oni menjaju svet. Nasuprot slici koju često slikaju mediji, protesti protiv međunarodne trgovine ili, na drugoj ravni, protiv univerzalnih

vrednosti, mnogo su više od izliva mržnje i neznanja ili od prolaznih pojava. Protestovanje protiv imigracije u zapadnim društvima nije uvek hipernacionalistička, džingoistička propaganda. Globalizacija je unapredila ljudsko stanje, ali je istovremeno desetkovala zajednice i opustošila ekosisteme, posejavši seme pobune. Revolt je izbio na kraju Ere odgovornosti.

POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA, SVET JE ZAKORAČIO U ERU relativne stabilnosti, rukovodeći se obazrivošću i osećajem dužnosti. Bila je to Era odgovornosti, u veoma dubokom smislu oblikovano zastrašujućim ličnim iskustvom i glasača i predstavnika koje su birali. Pred njima je ležao opustošeni, spaljeni svet, zemaljska kugla u stanju šoka. Videli su stravične posledice rasizma, hipernacionalističku odmazdu, ekonomsko propadanje, trgovinske ratove i zavisnost od ideološkog ekstremizma, i sve su to odbacili. Izvesno kratko vreme po okončanju rata, civilizacija je bila preplavljena optimizmom, natopivši se njime kao žedna zemlja kišom. Predsednik Frenklin Ruzvelt izrazio je ova osećanja još 1943, dve godine pre završetka rata: „Uzdamo se da će buduća pokolenja znati da je ovde, na sredini dvadesetog veka, kucnuo čas kad su ljudi dobre volje našli način da se ujedine, i da proizvode, i da se bore da unište sile neznanja, netolerancije, ropstva i rata.“*¹

Jednostavni cilj o kom je govorio, ostvario se. Sovjeti, Amerikanci, Kinezi, Britanci i Francuzi, svi su se slagali da je to bio pravedan rat i shvatali su značaj strahota kojima su prisustvovali. No konsenzus nije otišao dalje od toga. Ruzvelt je govorio o budućim pokolenjima, ali njegova generacija videla je Hirošimu i Nagasaki, a ubrzo posle toga, 1949. godine, prestravila

* Brojevi u tekstu označavaju napomene, koje sadrže spisak literature korišćene u knjizi. Fajl sa napomenama nalazi se na sajtu *Lagune* www.laguna.rs u odeljku *Revolt*. Nazivi knjiga i imena autora dati su u originalu i u elektronskoj formi radi lakše pretrage na internetu.

ju je prva sovjetska nuklearna proba. Rođen je novi svet, ali suočen sa perspektivom sopstvenog izumiranja.

Najveći strah tog drhtavog novog sveta bila je mogućnost novog svetskog rata, pokrenutog opasnim antagonizmima Hladnog rata. Optimizam je ubrzo poklekao pred dubokim pesimizmom. Ako su Amerikanci neposredno po završetku Drugog svetskog rata i mislili kako će Sovjetski Savez saradivati na postizanju mira u svetu, svega godinu dana kasnije tek mali broj njih je smatrao da se Sovjetima može verovati, dok je šezdeset pet odsto predviđalo novi globalni oružani sukob u roku od najduže četvrt veka. U isto vreme je, prema rezultatima jedne ankete, šest od deset Amerikanaca želelo snažnije Ujedinjene nacije ili čak jednu, zajedničku svetsku vladu.²

Zebnje i strahovi ponekad su povoljni, pogotovo za vladare. Jedna od prednosti je to da umeju da podstaknu na oprez. A oprez rađa odgovornost.

Eru odgovornosti je 1947. godine praktično definisao Vilijam A. Lidgejt, direktor Galupa (Gallup), u podužoj analizi koju je te godine napisao. „Našem narodu se ne dopada ekstremizam tipa 'hajde da ispustimo na Moskvu nekoliko atomskih bombi'... Sama činjenica da situacija izgleda ovako neveselo možda je, međutim, zdrav znak. Umesto idealističkog pretpostavljanja, kojim su se mnogi bavili posle 1918. godine, da je svet bezbedan i demokratski, nacija danas trezveno shvata da je očuvanje mira nešto na čemu se mora raditi.“³

Nostalgija je varljiva koliko i opasna. Hladni rat *nije* pružao osećaj Ere odgovornosti. Zapad se svojih kolonija u nerazvijenom svetu rešavao nevoljno i neretko krvavo. Za vreme kubanske raketne krize i napetosti u vezi s Berlinom, kao i Korejskog i Vijetnamskog rata, svetom su se prolamali ratni doboši. Dve supersile sparingovale su kroz mnoštvo posredničkih ratova, u kojima su narodi takozvanog Trećeg sveta žrtvovani na oltaru sprečavanja nuklearnog rata između Zapada i Istoka.

Ipak, bio je to, bez obzira na sve, odgovoran svet, a priznanje te činjenice je, makar i u retrospektivi, danas od koristi. Teško

je razabrati dobro u sadašnjici, a još teže pratiti brzu putanju zla. Posle Drugog svetskog rata, svetski lideri živeli su stalnom strahu od novog i istinski pogubnog sukoba. Upravo taj strah terao ih je da se, u većini slučajeva, suzdržavaju od upuštanja u militaristički avanturizam. Što je još važnije, ograničavalo ih je i javno mnjenje. Sovjetska propaganda, ali i izjave američkih generala, veličali su mir kao najveću svetinju – ili su barem lideri želeli da njihova javnost veruje kako je njima pre svega do mira. Čak je i ratoborni general Daglas Mekartur mnogo pričao o njemu. „Vojnik se više od svega moli za mir“, izjavio je govoreći o potrebi „očuvanja mira izvojevanog u ratu“. Rekao je da bi čak i čast trebalo žrtvovati za ljubav mira.⁴ Da li su ideologije obuzdavale ili ograničavale lidere okovima odgovornosti? Pa i nisu. Posredi je bila mnogo ozbiljnija sila – lično i kolektivno sećanje na strahote rata, i moralne pouke izvučene iz njih. „Svi ratovi počinju iz gluposti“, rekao je predsednik Džon F. Kenedi u govoru povodom Berlinske krize 1961. godine.⁵ Za vreme kubanske raketne krize, kad je vojni vrh izneo Kenediju plan za nuklearni napad koji bi uništio čitav sovjetski blok (i koji je obuhvatao bacanje sto sedamdeset atomskih i hidrogenskih bombi samo na Moskvu), Kenedi je zgrožen napustio prostoriju. „I mi sebe nazivamo ljudskom rasom“, ogorčeno je prokomentarisao vraćajući se sa državnim sekretarom Dinom Raskom u Ovalnu sobu.⁶

Lideri tog sveta – Nikita Hruščov i Kenedi, kao i jugoslovenski predsednik Josip Broz Tito, Konrad Adenauer u Zapadnoj Nemačkoj, David Ben-Gurion u Izraelu, Klement Atli u Velikoj Britaniji, Leonid Brežnjev u Sovjetskom Savezu i Fransoa Miteran u Francuskoj – preživeli su veliki, uništilački rat, neki od njih i oba svetska rata. Nisu bili naivni pacifisti. Naprotiv, imali su pragmatične ciljeve, dosledne s njihovim nacionalnim interesima – stabilnost, međunarodne institucije, izbegavanje sledećeg velikog rata.

Na Zapadu, odgovornost je poprimila oblik propadanja ekstremističkih sila desnice i levice, i narastajuće podrške

demokratiji. Politikolozi Roberto S. Foa i Jaša Munk pokazali su da više od sedamdeset procenata Amerikanaca rođenih 1930-ih godina smatra da je za njih „od životne važnosti“ da žive u demokratiji. Gotovo isto toliko britanskih građana rođenih iste decenije – njih šezdeset pet odsto – iznelo je isto mišljenje. Demokratija je bila životno važna vrednost i za ljude rođene četrdesetih i pedesetih godina dvadesetog veka.⁷ Ljudi koji su izgradili Zapad delili su strašno zajedničko iskustvo koje ih je oblikovalo – stravično ratno razaranje. Ti roditelji, dede i bake sadašnje generacije delili su etos koji je prevazilazio nacionalne granice. Pokazali su gotovo religijsku savesnost i skrupuloznost, i posvetili se sadašnjosti umesto fantaziranju o budućnosti. Zahtevali su manje ili više mejnstrim, odgovornu politiku, i to su i dobili.

Polako i mukotrpno, Era odgovornosti dovela je do relativne stabilnosti i mira. Dve supersile istrajavale su u suprotstavljenom, kompetitivnom odnosu koji je u suštini bio racionalan i odgovoran. Klonile su se populizma i fokusirale na nauku i tehnologiju kao način da pobeđe u hladnom ratu, ali i kao sredstvo za unapređenje materijalne situacije u svom društvu. Svaka u svojoj sferi uticaja, supersile su idealizovale međunarodnu saradnju unutar svojih blokova.

Štaviše, posle Drugog svetskog rata, s izuzetkom privremenog zaoštavanja konflikta posle pada komunizma, broj međunarodnih ratova je opao.⁸ Poslednje bitke kompletnih oklopnih pukova odigrale su se 2003. godine, u Drugom zalivskom ratu. Broj žrtava u sukobima širom sveta je u strmom opadanju, jednako kao i broj ljudi koji žive sa manje od dva dolara dnevno, i kao stopa dečjeg mortaliteta. Godine 1950, manje od polovine svetskog stanovništva umelo je da čita i piše; danas to važi za šezdeset osam procenata populacije na planeti.⁹ Između 2003. i 2013. godine, svetski prosečni prihod po glavi stanovnika se gotovo udvostručio.¹⁰ Ništa od ovoga nije se desilo slučajno. Izmučena društva i zabrinuti ali oštromni lideri posleratnog razdoblja posejali su drvo stabilnosti. Ovo su njegovi plodovi.

Dve su stvari koje valja imati na umu u vezi s Erom odgovornosti. Prvo, predstavljala je izuzetak u turbulentnom i ratom opustošenom modernom vremenu. Drugi svetski rat je ostavio ekstremizam i populizam bez reči. To ćutanje potrajalo je tek trenutak istorije, ali upravo za to vreme rođena je većina čitalaca ove knjige. A onda je sećanje na rat počelo da bleedi. Za razliku od generacija rođenih tridesetih godina, ljudi rođeni osamdesetih godina u Britaniji i Sjedinjenim Državama nisu skloni da veruju kako je demokratija životno važna. Svega tridesetak odsto njih misli da jeste.¹¹ Možda su njihovi dedovi ostavili kosti na obalama Normandije u nastojanju da odbrane demokratiju, ali oni smatraju tu reč manje ili više besmislenom.

Drugo što je potrebno znati u vezi s Erom odgovornosti jeste ono što već naslućujete: završila se.

ERA ODGOVORNOSTI OKONČANA JE RUŠENJEM KULA BLIZNACINJA Svetskog trgovinskog centra. Živimo u vremenu prvih posledica Jedanaestog septembra. Napadi Al Kaide na američkom tlu bili su čin rata fundamentalističke vizije sveta protiv univerzalističke, koju su predstavljale SAD. Teroristi su težili da započnu globalni rat između hrišćanstva i islama, oslobodivši u procesu demone koji su dotada držani pod kontrolom i među kojima mnogi nisu imali nikakve veze s dvema verama. Bio je to početak bitke namenjene da odredi sudbinu sveta, ne sukoba među religijama već sukoba među idejama. Na jednoj strani su oni koji veruju da se svet polako ali sigurno kreće u pravcu političke i kulturne integracije, a na drugoj oni za koje je takva perspektiva noćna mora i koji su spremni da ratuju ne bi li osigurali da do toga nikad ne dođe. U sredini se nalazi srednja klasa čitavog sveta – pogotovo Zapada – kolebajući se nesigurno između nacionalne države i globalizacije, između osobenog identiteta i univerzalnih vrednosti.

Ova današnja globalizacija nije održiva; nad relativnim mirom doba rođenog posle Drugog svetskog rata nadvila se

opasnost, a znaci nestabilnosti se umnožavaju. Najozbiljniji je klimatska kriza. Prosperitet Industrijske ere plaćen je zloupotrebom sadašnjeg i budućeg sveta prirode.

Ova knjiga je putovanje rovovima revolta, njihovim vidljivim obrisima ali i mračnim uglovima. Na severu Šri Lanke video sam poslednja krda slonova, sabijena u ostatke šuma koje polako uništavaju sitni farmeri koji i sami pokušavaju da se izbore s posledicama međunarodne trgovine. Sirijske izbeglice tinejdžerskog uzrasta govorele su mi o svojoj budućnosti dok smo hodali železničkom prugom na njihovom dugom pešačenju od Grčke do Nemačke. U Japanu, koji se suočava sa demografskom krizom bez presedana, jedna vremešna žena mi je, u pustoj školskoj zgradi, pričala o tome kako čezne za izgubljenim zvucima dečje igre. Gledao sam Grke kako na ulicama protestuju protiv tamošnje teške recesije, i nalazio sam se u Londonu u trenutku izbijanja velike ekonomske krize 2008. godine, najteže posle Velike depresije tridesetih godina prošlog veka. Razgovarao sam s ljudima zaslepljenim rasizmom i nacionalizmom o njihovim nadama za budućnost.

Reč je o priči koja nudi razgovore i opažanja nekih ljudi koji pokušavaju da izađu na kraj s lokalnim problemima na određenim mestima i u određenim trenucima, ali to donosi samo još veće probleme. Ona govori o dolasku globalne svesti koja prelazi geografske i kulturne granice, i načinu na koji globalizacija menja moralna osećanja.

Živimo u vremenu u kom je era relativnog mira nagnala ogroman talas izbeglica da pobegnu iz svojih domova u epicentrima katastrofe u potrazi za utočištem na Zapadu; u kom je velika ekonomska kriza prošla ali svejedno nastavlja da lomi srednju klasu i da preti globalizaciji i njenim institucijama; u kom je saradnja između svetskih nacija, institucija i zemalja u opadanju, i to baš sad kada svet mora da se pozabavi najvećom krizom s kojom se ikada suočio – klimatskom.

Fundamentalizam cveta u eri sve bržeg smanjivanja siromaštva i porasta obrazovanja, sve boljih zdravstvenih usluga i

narastajućih prihoda – ali uz konstantno opadanje nataliteta i sve što to sa sobom nosi. Međunarodna zajednica, zasnovana na liberalnoj, konsenzusom prihvaćenoj viziji, sve se više okreće krajnostima.

Ove tenzije iznedrile su krstaški rat protiv samog koncepta napretka. Napredak u smislu prosvetiteljskih vrednosti zavisi od poverenja u činjenice i razum, prihvatanja suštinskog značaja nauke za poboljšanje ljudskog stanja, kao i otvorenog društva u kom tradicija nema pravo veta nad kritičkim razmišljanjem. i idejama – što sve predstavlja vitalno važan temelj ove pojave. Energiju revolta protiv globalizacije obuzdavaju i stari i novi protivnici napretka. Ne teže da se pozabave pritužbama nastalim zbog neodrživog globalnog sistema već ih samo koriste kao mamac. Populističko-rasistički političari, antinaučni šarlatani, anarhisti bakunjinisti, fundamentalisti, virtualne zajednice na društvenim mrežama, totalitarni ideolozi, neoluditi i poklonici teorija zavere – svi su u pokretu.

Revolt i politika koja se iz njega rađa mogu dovesti do pravednijeg, te tako i jačeg međunarodnog sistema, koji će uravnotežavati lokalno i globalno, zahtevati veću jednakost šansi i omogućavati environmentalnu saradnju koja je ključna za naš opstanak. Ali ovaj optimistični scenario nije ni očigledan ni neizbežan. Ako smo u proteklih dvadeset godina išta naučili, to je da ništa nije unapred određeno i da nijedan napredak nije nepovratan.

Napredak se pretvara da je snažan, ali zapravo je veoma krhak. U potpunosti je zavisian od spremnosti zajednica da se za njega bore, i od rešenosti lidera da izbegavaju ludosti. Ljudi širom planete preživljavaju radikalani trenutak. Ova knjiga je pokušaj da ih saslušamo.

PRVO POGLAVLJE

Napad na novine

Svojevremeno sam bio umešan u napad na jedne pakistanske novine, koji je izvelo oko trideset naoružanih ljudi. Teško da sam ga mogao predvideti i sasvim sigurno ga nisam želeo. Nisam poznao napadače, kao ni žrtve; štaviše, nikad nisam nogom kročio u prostorije tog lista. Pakistan i Izrael, gde ja živim, nemaju diplomatske odnose. No u globalizovanom svetu, ono što neko radi u jednoj zemlji može imati sudbonosne, povremeno i nesagledive posledice po ljude koji žive negde daleko. Katkad to bude zlokobnije no što iko i pomišlja da je moguće.

Amaru Durani, tadašnju urednicu u pakistanskoj medijskoj kompaniji Đang (Jang Media Group) i autorku koja je pisala za njihovo najveće glasilo na engleskom jeziku, *Njuz internešenel* (*The News International*), upoznao sam 2004. godine. Bili smo u grupi novinara koja je pristigla u Sjedinjene Države kako bi pohađala poduži profesionalni program koji finansira Stejt department, a na poziv jedne od najpoznatijih državnih radio-stanica u zemlji, WBUR iz Bostona. Organizatori iz te stanice mislili su da im je na pamet pala genijalna ideja. Sastavili su neprijateljska plemena, Izraelce i Palestince, Indijce i

Pakistance. Program se fokusirao na ulogu medija u konfliktima, što je bio učtivi način da se kaže kako novinari podjaruju plamen sukoba i potpaljuju javno mnjenje, te da bi možda bolje bilo da to ne rade. Bušova administracija bila je zainteresovana za programe ove vrste zato što joj je, usred njenog rata protiv terora i okupacije Iraka, trebao smokvin list u vidu podsticanja dijaloga među neprijateljskim narodima da demonstrira svoju posvećenost rešavanju međunarodnih konflikata miroljubivim sredstvima. Organizatori su možda verovali da će Izraelci i Palestinci, hiljadama kilometara daleko od kuće i u prisustvu paralelnog konflikta na indijskom potkontinentu, uspeti da nađu zajednički jezik. Uzalud su se nadali. Suočeni s punom sobom stranaca, ušančili su se na svojim tradicionalnim pozicijama. Pakistanci i Indijci takođe. No bez obzira na to, rodila su se neka izuzetna prijateljstva koja nisu marila za kulturne razlike. S Amalom su se svi lepo slagali. Bila je otelovljenje poslovičnog oksfordskog đaka, a njen engleski tečan, ozbiljan i ugladen. Svi s Bliskog istoka, bilo da su Izraelci ili Palestinci, zavideli su joj.

U njenom pasošu, jednako kao u svakom tom putnom dokumentu koji je izdavala njena zemlja, bilo je naznačeno da vredi za putovanja u sve zemlje sem Izraela. Između jevrejske države i Islamske Republike Pakistan postoji duga tradicija hladnog neprijateljstva. Seže u vreme rođenja obeju zemalja, koje se desilo u razmaku od desetak meseci, u vreme kad se Britanija oslobađala svoje imperije.* Uprkos tome – u stvari, baš zato – Durani i ja ostali smo posle američkog seminara u kontaktu imejlom. Godine 2005. počela je rad na opširnom članku o nezvaničnim odnosima dveju zemalja i mogućnosti da budu unapređeni u puno diplomatsko priznavanje. Pisala mi je da će biti presrećna ako uspe da dobije intervju s premijerom

* Pakistan kao međunarodno priznata država datira od 14. avgusta 1947, a država Izrael proglašena je 14. maja 1948. godine. (Prim. prev.)

Arijelom Šaronom. Pretpostavljao sam da joj neće biti nimalo lako da dobije njegov pristanak. Ali nagovestio sam da joj, ako hoće, verovatno mogu isposlovati intervju sa zamenikom premijera Šimonom Peresom, koga sam dobro poznavao. Peres, nekadašnji premijer i dobitnik Nobelove nagrade za mir, nije bio ništa manja međunarodna figura od Šarona – štaviše, verovatno je bio još poznatiji. Međutim, postojao je jedan problem. Rekla mi je da zbog neprijateljstva između dveju zemalja ne može da telefonira iz Karačija u Jerusalem. Godine 2005, Skajp i slični servisi nisu postojali, a ako i jesu, mi za njih nismo znali. Stoga sam joj predložio da pošalje pitanja imejlom, a da ću ja dogovoriti intervju preko Peresovog predstavnika za štampu. Postaviću pitanja od reči do reči kako ih je napisala, snimiti njegove odgovore, a onda ih otkucati i poslati joj.

Peresov kabinet je bio više nego oduševljen prilikom da on dâ intervju za ugledne pakistanske novine, a sâm Peres je uvek rado širio svoj neumorni politički optimizam. I tako se dogodilo da sam se jednog dana našao s Peresom u kafeteriji u Knesetu i, umesto da ćaskam s njim zapitkujući ga u vezi s mogućnošću da možda pokuša da ponovo stane na čelo svoje Laburističke partije – redovna tema u vreme kad sam se svakodnevno bavio pisanjem o politici – intervjuisao sam ga za pakistanske novine, dodavši i neka sopstvena pitanja. Otkucao sam njegove odgovore i poslao ih veoma zadovoljnoj Amari Durani, koja ih je uobličila i objavila u *Njuz internešenelu*.

Četrnaest godina kasnije, dve zemlje još nisu imale nikakve zvanične odnose, ali sada smo Amara Durani i ja mogli se vidimo i čujemo putem video poziva između Karačija i Tel Aviva, i da se prisećamo tog intervjuja i njegovih posledica. Amara mi je ispričala da, u ono vreme, nije bila sasvim iskrena u pogledu toga kako se oseća.

„Bojala sam se“, rekla je. „Prvi put je neki visoki izraelski zvaničnik dao intervju nekoj pakistanskoj medijskoj grupi. To je bio događaj bez presedana. Stoga sam bila prestravljena

i očekivala sam negativnu reakciju, i to gadnu. Međutim, podrška mojih urednika ulila mi je samopouzdanje – čim sam iznela predlog, rekli su: 'Da, hajde da to uradimo.'" I uradili su, još kako. Intervju se pojavio na naslovnoj strani, a sledeće četiri zauzimao je Amarin članak o odnosima između dveju zemalja, s navodima zvaničnika iz Izraela, SAD i Pakistana.

Naslov je glasio: „Peres: 'Ako mogu Pakistan i Indija, mogu i Izrael i Pakistan.'" U podnaslovu je stajalo: „Nije sramota želeti mir; ako Pakistan želi da učestvuje u bliskoistočnom mirovnom procesu, ne može preko 'daljinskog upravljača'!“

Ovaj članak nije doveo do mira, a ni do uspostavljanja diplomatskih odnosa. Dan pošto se pojavio, grupa od tridesetak naoružanih ljudi na motociklima stigla je, u gluvo doba noći, pred zgradu Medijske grupe Đang. Zapucavši u vazduh, napali su i savladali čuvare, provalili u uredništvo, sve polomili i podmetnuli požar u kancelarijama. Srećom, niko nije poginuo. Otišli su uz uzvike *Allahu akbar*. Svima u Pakistanu bilo je jasno da je napad direktan odgovor na intervju sa Šimonom Peresom. Ne nužno reakcija na ono što je rekao već naprosto na postavljeni presedan, na to što je veliko i poznato pakistansko javno glasilo uopšte objavilo intervju s visokim izraelskim zvaničnikom koji poziva na mir između dveju zemalja. Međunarodne informativne agencije poput Rojtersa izvestile su o ovom napadu, pre svega zbog njegovog konteksta. Pakistanska vlada osudila je napad, jednako kao i Reporteri bez granica. Zatvarajući krug, vest o napadu objavili su i mediji u Izraelu, gde se odigrao intervju koji je bio povod za ovaj incident. Vest je stvarala vesti.

Ali hajde da pobliže pogledamo šta se ovde dogodilo.

Dvoje novinara odraslih na suprotnim krajevima ogromnog kontinenta upoznalo se na seminaru čiji je pokrovitelj bila vlada zemlje na kontinentu na drugom kraju sveta, supersila koja je težila da ojača svoju poziciju stalnim posredovanjem u konfliktima širom sveta – istovremeno delujući kao okupaciona sila

u velikom delu Bliskog istoka. Zemlje dvoje novinara bile su neprijatelji, ali njih dvoje su mogli da komuniciraju slobodno, blagodareći tehnologiji koja je potirala ogromnu udaljenost i bez teškoća savladavala diplomatske i političke barijere između njih. Na intervju koji je nagovestio mogućnost mira i pomirenja, ekstremisti su reagovali – nasiljem. Napad o kom se izveštavalo u celom svetu vratio se u Izrael kao dnevno-politička vest.

Ceo incident, od početka do kraja, odigrao se u samo nekoliko dana. To je priča o vezama među ljudima, viralnoj prirodnoj ideji, izazovu tehnologije ultrakonzervativnoj, tesnogrudoj politici, o fundamentalizmu i angažovanju medija. Ujedno je to, dabome, i priča o kapitalističkim interesima, u ovom slučaju potrebi za bombastičnim naslovom koji će prodati novine. Potonji faktor je pokrenuo čitavu sekvencu događaja. Nasilni kraj priče pokazuje kako ove nadnacionalne interakcije predstavljaju narastajuću pretnju lokalnim strukturama moći, tradicijama i uverenjima. Protivnici ne sede niti će sedeti skrštenih ruku. Oni dižu pobunu.

Samo tri godine kasnije postalo je jasno da se ovo ne dešava samo u zemljama poput Pakistana. Dešava se posvuda, na različite načine i različitim sredstvima. Uverio sam se u to kada je, upravo za vreme mog boravka u Londonu, čitav svet potonuo u najtežu ekonomsku krizu posle Velike depresije.

ŠETAJUĆI SE LONDONOM ČOVEK LAKO ZABORAVI I KOJA JE epoha i koliko je sati. Oči upijaju ulicu, njen intenzitet, naslage čovečanstva koje su se tu mineralizovale kroz vekove. Ljudski diverzitet je tako tipičan za današnji London i u toj meri deo britanske istorije da će neko pomisliti kako svi ovi ljudi prihvataju to kao nešto najnormalnije. Ali nije tako. Mnoge ljude na ulici prožima osećaj duboke otuđenosti, osećaj da su jedni drugima stranci, koji na grad deluje uznemirujuće i podsticajno

u isti mah. Gotovo četrdeset procenata stanovnika Londona rođeno je izvan Britanije, većina njih čak i izvan Evropske unije. U ovoj metropoli govore se tri stotine jezika. Otudjenost je u korenu njenog trenutnog identiteta.

Bio sam stranac među tim ljudima koji su jedni drugima takođe stranci. Mojoj supruzi i meni trebao je predah od trke s preponama koju su predstavljale naše karijere u Izraelu. Želeli smo da okusimo život na nekom drugom mestu, pa smo odlučili da upišemo postdiplomske studije negde daleko od kuće. Njujork, London, Pariz, Vašington – istina glasi da nam nije bilo naročito bitno gde ćemo se naposletku obreti. Dolazili smo iz udaljene provincije i, što se nas ticalo, svaki od tih gradova bio je centar svemira, predivno stran i primamljiv.

Do univerziteta sam uvek išao istim putem. Pešaćio sam ulicama na obodu Blumzberija do Ulice Tiobolds i potom do svog omiljenog mesta. To je bila neka vrsta pasaža, uzanog i prastarog, u koji se skretalo iz glavne ulice. Zaudarao je na prženu hranu, a krasili su ga stari pab i nekoliko jeftinih kafića koji su nudili bezukusne sendviče. Zamišljao sam ga prepunog pacova koji šire crnu smrt, s ljudima koji istresaju fekalije na ulicu. Prljavi zidovi pasaža i gužva koja je vladala u njemu rečito su govorili o tome. Moderni grad preobrazio je taj pasaž i učinio ga gotovo egzotičnim. Vrveo je od naroda, od užurbanih koraka poslovnih ljudi u jutarnjem špicu.

Na kraju pasaža, pored parkića, stizao sam do grupe zgrada koje čine gradski kampus Londonske škole ekonomskih i političkih nauka (London School of Economics and Political Science, LSE), smešten nedaleko od stanice Holborn i Britanskog muzeja. Ne liči na Oksford ili Kembriđž – umesto mnogo zelenila i biciklističkih staza, okružuje ga vrevna ambicioznog grada obuzetog sopstvenim brigama.

Bio je septembar 2007. i svet je bio manje ili više skladan, i pored duboke polarizovanosti između Bušove administracije i međunarodne zajednice. Oni koji su umeli da slušaju mogli

su da čuju kako šine koje je postavila prethodna era stenju pod teretom brzog voza promena. Malo ih je, međutim, tada shvatalo suštinsko značenje terorističkih napada 11. septembra 2001. godine i svega što su sa sobom doneli. Ja i moje kolege na postdiplomskim studijama na LSE proučavali smo globalnu politiku, globalno upravljanje, izazove s kojima se suočavaju ekonomske institucije poput Svetske banke, međunarodnu trgovinu, politiku kamatnih stopa, postimperijalizam, ravnopravnost i narastajući jaz u prihodima između naroda, kao i imigracionu politiku. Budući da sam poticao iz male zemlje na Bliskom istoku i da sam svoje vreme najvećim delom posvećivao njenoj turbulentnoj politici, u oblastima poput mera međunarodne trgovine ili direktnih stranih ulaganja nisam bio tako verziran kao neke moje kolege. Međutim, za razliku od njih, bio sam novinar. Izveštavao sam s izbornih kampanja, viđao predsednike vlada kako gube prisebnost kad im se postavi neko nezgodno pitanje. Izveštavao sam s ratišta u Drugom libanskom ratu, zalegao kad su rakete padale na sever Izraela i ulazio u Ovalnu sobu kad sam izveštavao sa zvaničnih poseta. S tim i takvim prtljagom došao sam u London. Drugim rečima, kao i svaki drugi reporter koji se nađe u nebranom grožđu, nedostatak znanja nadoknađivao sam anegdotama – poput priče o pakistanskim novinama. Ali za moj prtljag, baš poput prtljaga drugih studenata, uskoro se ispostavilo da je veoma ograničeno relevantan. Za svega nekoliko meseci, usred naših postdiplomskih studija, globalizacija je imala da se suoči s najgorom krizom od Velike depresije naovamo, a međunarodna politika da se menja i osporava pretpostavke na kojima je počivao celokupan svetski poredak.

Ova tektonska promena u međunarodnoj ekonomiji i politici nije se, dabome, pominjala u našim podebelim udžbenicima ni u brižljivo sročnim predavanjima koja smo slušali, jer su i jedni i drugi bili napisani pre krize. Samo su se najradikalniji pristupi u nastavnom programu bavili, barem donekle,

dramatičnim dešavanjima koja su napravila pukotine u oklopu samozadovoljstva pojedinih eksperata.

Krajem 2007. godine, Sistem federalnih rezervi, centralna banka Sjedinjenih Država, shvatila je da preti kriza likvidnosti, izazvana zastojem u otplati substandardnih hipotekarnih kredita, što je dovelo do kolapsa na tržištu špekulativnih derivata zasnovanom na tim hipotekama. Sjedinjene Države su se ubrzo suočile sa finansijskom krizom ogromnih razmera. Početkom 2008. godine, Bušova administracija pokušala je da joj se suprotstavi stimulativnim paketom, ali nije vredelo. Potom su, između proleća i jeseni te godine, počeli da padaju američki giganti, upravo one kompanije u kojima su se moje kolege s postdiplomskog programa nadale da će se zaposliti – bankarske kuće poput Ber Sternsa (Bear Stearns) i Lemana bradersa (Lehman Brothers).

Bio je to jedan od onih slučajeva kad udžbenici zastarevaju dok su nam još u rukama, jer se njihove teorije, čim su se našle na probi, ispostavile kao manjkave. Dok je kriza potirala obrasce i pobijala izjave stručnjaka, bili smo primorani da počnemo da preispitujemo štošta za šta smo verovali da je izvesno. Rođeni osamdesetih ili početkom devedesetih godina, moje kolege i ja odrasli smo u sve povezanim svetu, koji se menjao ekspanzionističkom brzinom. Izgledalo je očigledno da će se čitava planeta, više no ikad, integrisati u jednu privredu i poredak, te da će to doneti više prosperiteta i nama i svima ostalima. No onda se pogrešna premisa neizbežnosti globalizacije naprosto urušila.

Konstantna revolucija

U poslednjih deset godina, globalizacija je izgubila veliki deo svog sjaja. Podaci ukazuju na smanjenje ili stagnaciju međunarodne trgovine, stranih ulaganja i bankarskih kredita u odnosu

na svetski BDP, fenomen koji *Ekonomist* (*The Economist*) naziva „sporobalizacijom“.* Velika ekonomska kriza nesumnjivo je potkopala fundamentalne pretpostavke globalizacije. Možda su se ljudi naprosto umorili od optimističkih predskazanja globalizovanog sveta, koja su opasno umanjivala značaj mračne strane sile.

Međutim, prevrtljivost javnog diskursa ne može promeniti golu istinu da je globalizacija konstantna revolucija. Koristim reč „konstantna“ da ukažem na agresivnost s kojom globalizacija neprestano i intenzivno menja to kako su ljudi od pamtiveka živeli. Stvorila je klimu u kojoj se ljudska bića moraju, u materijalnom i konceptualnom pogledu, snalaziti u svetu kao jedinstvenom i integralnom mestu. Od trenutka kad se uspostavi takva matrica, okolnosti našeg života se konstantno i radikalno menjaju. To je politički perpetuum mobile koji se napaja energijom stvorenom vazda rastućom napetošću između lokalnog i globalnog.

Plima i oseka globalizacije oblikuju međunarodni milje, a tako će biti i u doglednoj budućnosti. Globalizacija je izraz fundamentalne nesigurnosti koja prožima istoriju od imperijalnih era Kine i Rima do dana današnjeg. Da li se svet stapa u jedinstvenu celinu ili u zbir zasebnih zajednica?

Dok globalni izazovi narastaju, globalizacija u svom najširem smislu postaje središnje pitanje našeg vremena. Istorija se nije završila neprikosnovenom vladavinom liberalne demokratije, kao što je Frensis Fukujama predviđao u svojoj knjizi *Kraj istorije i poslednji čovek*, niti je nazadovala u trajni sukob civilizacija, kako je u knjizi baš tog naslova prognozirao Semjuel P. Hantington. Ali sada smo zahvaćeni bespoštednom bitkom oko jednog još starijeg pitanja: u kojoj je meri ljudskim bićima predodređeno da naposljetku žive u konsolidovanom svetu, u

* Od eng.: *slowbalisation* (izmišljena reč, skovana od *slow* (sporo) i *globalisation* (globalizacija)). (Prim. prev.)